

A ESTANCIA NA GALIZA DE ALEXANDRE VON HUMBOLDT (1799), UN PRECURSOR DA ECOLOXÍA

por Xosé A. Fraga Vázquez

O importante naturalista prusiano Humboldt (Berlín, Alemaña, 1769-1859), autor de gran influencia entre os estudosos e afeccionados da Natureza do século XIX, emprendeu en 1799, desde a A Coruña, unha salientáble expedición a América. No artigo imos lembrar a estancia na Galiza deste sobranceiro personaxe, da que en 1999 se cumprirán dous séculos.

Humboldt realizara amplos estudos na Alemaña de fins do século XVIII; coa sólida formación científica acadada, a expedición científica á América española (1799-1804), permitiulle aplicar un importante e novidoso proxecto de investigación, sobre o que cimentou a súa carreira científica. As pesudas emprendidas polo naturalista prusiano en América salientan por desenvolver un método de investigación bioxeográfico¹ con obxectivos precisos. Realizou medicións exactas das características climáticas e xeomorfolóxicas, observacións comparadas de xeografía animal e vexetal e estudou as relacións entre climas e distribución das especies. Ao labor tradicional de toda expedición científica, a recollida de seres e datos, engadiu, pois, métodos experimentais e estatísticos. Na volta a Europa adicouse a publicar os resultados dos seus estudos, impulsando a actividade de numerosos científicos. O seu labor acadou unha sona moi salientábel na Ciencia mundial ao longo de todo o século XIX,

mesmo entre un público amplo, o que o convertiu nunha figura fundamental da divulgación científica.

A viaxe de Humboldt, acompañado de Aimé Bonpland, polas colonias españolas de América representa un momento fundamental da historia do descubrimento do mundo. Pode inscribirse na serie de exploracións de europeos a América desde o século XV, pero coa peculiaridade de estar

Alexander von Humboldt

dirixida á observación, descrición e exploración. Asemade, a diferenza doutras viaxes de científicos contemporáneos seus, como Cook ou Alexandre Malaspina, centradas no estudo da navegación, a de Humboldt prestou especial atención ao interior do continente. Por último, a empresa acometida polo naturalista prusiano foi, a diferenza do resto, totalmente privada, levada a cabo en base ao financiamento do propio Humboldt. Un aspecto decisivo foi a novidosa decisión da Coroa española, que, por vez primeira concedeu permiso de exploración polas colonias españolas a un científico doutro país, recomendando, ademais, que os seus representantes, virreis e gobernadores, axudaran no seu labor. Para acadar o favor real foron decisivos os apoios do embaixador de Saxonia, Philippe von Forell, e do ministro de Estado, Mariano Luis de Urquijo. O rei Carlos IV recibiu en marzo de 1799 e deulle permiso para a exploración das colonias, outorgandolle toda a liberdade e apoio posible, a cambio de que Humboldt enriquecera os fondos do Xardín botánico e Gabinete de Historia Natural de Madrid.

O punto de partida foi A Coruña; esta cidade se atopaba nun momento de auxe económico e social debido á que desde 1778 era un dos trece peiraos aos que a Coroa concedera permiso para desenvolver comercio coas colonias. Esta actividade permitiu o establecemento de liñas estabéis de comunicación marítima, que xeraron iniciativas como o Consulado, e que atraían a numerosos viaxeiros e mercancías. Así, nesta cidade embarcaran tamén os irmáns Heuland, en 1794, para realizar coleccións de minerais e diversos estudos na Arxentina. Humboldt non desaproveitou a a viaxe desde Madrid, pois foi tomando datos para elaborar un perfil xeográfico que lle permitiu observar, por vez primeira, que o interior da Península era unha meseta

Na Coruña permaneceu dez días, agardando que os ventos fosen propicios para a saída do barco; nese escaso tempo o activo

ESSAI

SUR LA

GÉOGRAPHIE DES PLANTES;

ACCOMPAGNÉ

D'UN TABLEAU PHYSIQUE

DES RÉGIONS ÉQUINOXIALES,

Fondé sur des mesures exécutées, depuis le dixième degré de latitude boréale jusqu'au dixième degré de latitude australe, pendant les années 1799, 1800, 1801, 1802 et 1803.

PAR

AL. DE HUMBOLDT ET A. BONPLAND.

RÉDIGÉ PAR AL. DE HUMBOLDT.

A PARIS,

CHEZ LEVRAULT, SCHOELL ET COMPAGNIE, LIBRAIRES.

M DCCC V

Portada dun importante texto de Humboldt, publicado á volta da viaxe a América

naturalista desenvolveu un labor que sorprende pola súa amplitude:

Empregamos o tempo coleccionando as prantas que recolleramos nos fermosos vals galegos non visitados aínda por ningún naturalista; estudamos as olgas e os moluscos que a marea do Noroeste bota en grandes cantidades ao pé das rochas acantiladas.

Asemade, visitou e inspeccionou a Torre de Hércules; comprobou a lonxitude entre esa Torre e o Observatorio marítimo de Ferrol, correxíndoa e dúas leguas. Visitou Ferrol, eloxiando o seu peirao (*Non ofrece a Europa enteira tan extraordinario fondeadeiro*) e na viaxe por mar desde A Coruña á cidade departamental mediu a temperatura do mar.

Unha das súas ocupacións na Coruña consistiu na redacción de abondosa correspondencia, concretamente 43 cartas; nalgunhas delas daba conta do seu programa de traballo en América, por exemplo a que dirixe ao seu amigo Freiesleben:

Dentro de poucas horas pasaremos polo cabo de Fisterra. Recollerei plantas e fósseis, e realizarei observacións astronómicas.

Mais este non é o obxectivo principal da miña expedición. Tentarei descubrir como interaccionan entre si as forzas da natureza e como inflúe o ambiente xeográfico na vida animal e vexetal. Noutras palabras, hei de buscar a unidade da natureza.

Asemade, dirixiuse á capitán Baudin co obxecto de fixar unha cita no continente americano.

O día 3 de xuño instalou, con Bonpland, todos os instrumentos que levaban para a exploración. A partida estaba a chegar e Humboldt agardaba con ansiedade, o momento de abandonar por vez primeira Europa ten algo de emocionante. O día 5 o barco Pizarro, ao mando do capitán Cajigal, sae ás dúas do mediodía do peirao coruñés. Ao pasar por diante do castelo de S. Antón, daquela prisión, semella que o noso naturalista lembra ao notábel mariño e científico Alexandre Malaspina (*infortunado Malaspina*), preso nesa fortaleza, quen dirixira a anterior expedición científica a América. Mesmo, dise que pediu ao capitán que a tripulación fórmase en cuberta como homaxe ao ilustrado caído en desgracia. Tras un certo perigo diante da costa de San Amaro, o barco pasa pola Torre de Hércules ás 6,30 e ás 9 ten o derradeiro contacto co continente europeo, unha luz dunha cabana de pescadores das illas Sisargas.

Humboldt incidiu na Ciencia galega dun xeito importante por mor da súa grande influencia en moitos dos científicos e intelectuais galegos do século XIX, especialmente da súa primeira metade. Neste sentido, podemos sinalar o peso das concepcións e metodoloxías de Humboldt sobre a xeración liberal das primeiras décadas, da que formaban parte autores como Ramón de la Sagra, Domingo Fontán, Xosé Rodríguez, José Alonso López, Casiano de Prado, Benito Sotelo, ..., cos que, ademais, coincidía na súa mentalidade liberal e, probablemente, hábitos masónicos. Cómpre subliñar que cando Humboldt visita a Galiza a actividade científica se atopaba nun momento de especial efervescencia, con importantes expectativas. Institucións como a Académia de Gardas Mariñas de Ferrol, o Consulado da Coruña e os composteláns Coléxio de Cirurxía e Sociedade Económica de Amigos do País, constituían o cerne dun movemento científico do que cabía agardar salientábeis resultados. Diversas circunstancias históricas impedirían que esa previsión fose realidade, pero esa é outra historia.

BIBLIOGRAFÍA

HUMBOLDT, A. von. *Voyage aux régions équinoxiales du Nouveau Continent, fait en 1799-1804*. Paris, 1808-1834, 30 vls. Do resume desta magna obra, *Relation historique ... 1799 à 1804*, existe unha versión en español: *Del Orinoco al Amazonas*. Barcelona, Ed.Labor, 2a. ed. 1988, da que están sacadas algunhas das citas, coa referencia HUMBOLDT, 1988.

¹ Bioxeografía é o estudo da distribución dos seres vivos.